

חוזה שטני עם ערפד
על הסרטים "נוספרטו" ו"צילו של ערפד".

80 שנים לאחר ליל הבכורה של "נוספרטו", והוא עדיין היצירה המשפיעה ביותר על ז'אנר סרטי הערפדים. אמנם אחריו צצו עשרות רבות של דרקולות מאת בלה לוגוסי, דייוויד בואי, קופולה, ורנר הרצוג, פולנסקי, אבוט וקוסטלו ועוד, סרטו של פרידריך וילהלם מורנאו משנת 1922 ממשיך להתנוסס ברמה, כמעצב הצורני והאידיאולוגי לקולנוע של המקוללים, של אלה החיים/מתים בעומד הארון ושל שונאי אור השמש.

כשמורנאו, מגדולי הקולנוענים בכל הזמנים, יצר את "נוספרטו", על אודות הערפד שנוטש את טירתו החרבה ואת ארון המתים שבו הוא מתגורר, לטובת לגימת דמה של איזו אשה גרמנית נשואה וחסודה, הוא התייחס בעיקר להיבט האקספרסיוניסטי של הדברים, שמבטל את החיץ בין המתים לחיים ומדגיש את יסודות האימה והטרור בחייה מלחמת העולם הראשונה וזמן מה לאחר קריסת האימפריות האירופיות המסורתיות: רוסיה הצארית, טורקיה העותומנית, אוסטרו-הונגריה ההבסבורגית וגרמניה הקייזרית. מורנאו, ביחד עם התסריטאי שלו הנריק גאלין, השכילו לתמצת את תחושת הבחילה מפני מציאות היומיום האפרורית, על ידי עיצובו של גיבור לילי קודר, דחוי מהחברה ובעל קוד התנהגות רצחני פרטי משלו. מעין מהדורת אב של חניבעל לקטר והיינריך הימלר. בסדרה אינסופית כמעט של דימויים חזותיים מרשימים ביותר - טירה מתפוררת, ספינת מתים, יער מאיים - ביסס מורנאו את יסודות הז'אנר הפילמאי המשגשג הזה. אולי מבלי לדעת שמדובר, בין היתר, גם בנבואה קודרת על העתיד להתחולל עשור מאוחר יותר, כשדחויי החברה המודרנית מהזן הנאצי ייצאו מהארונות שלהם להחריב את היבשת.

כל הדברים הידועים הללו עומדים כעדים אילמים ברקע "צילו של ערפד" (2000), סרטו של הבמאי אי.אליאס מרהיג' בכיכובם של ויליאם דפו וג'ון מלקוביץ'. מדובר בסרט תמים לכאורה, המנסה לשחזר את אותם ימים רחוקים כשמורנאו יצר את "נוספרטו". מלקוביץ' מגלם בסרט החדש את הבמאי הגרמני הנערץ ואילו ויליאם דפו עושה את דמותו של מקס שראק, שהיה הרוזן-הערפד בגרסה ההיא מ-1922. מאחורי הנושא התמים לכאורה מסתתרת דרמה אדירה, שבסיסה אינו עוד בז'אנר סרטי האימה, אלא ביסוד הפאוסטיאני של הנפש הגרמנית. מתברר, זאת על פי "צילו של ערפד", שאותו שראק (שפירושו שמו בגרמנית הוא "אימה") אלמוני, ש"נוספרטו" היה סרטו הראשון, שהוא לא היה סתם שחקן, אלא ערפד של ממש. כזה שישן בתוך ארון מתים ומתעורר בלילות של ירח מלא כדי לחפש דם. מורנאו, על פי

גרסת הסרט החדש, ידע את האמת האיומה הזו וכרת עם הערפד שלו חוזה שטני בנוסח פאוסט. זה יופיע בסרטו ותמורת כך הבטיח לו מורנאו את דמה של השחקנית גרטה שרדר שעשתה ב"נוספרטו" את תפקיד האשה הנשואה, התמימה, המשועממת, שבחלומותיה נטרפת על ידי הערפד. אולי שראק, שוב על פי עלילתו הבדיונית של הסרט החדש, לא הסתפק רק בעורק הצוואר של השחקנית הראשית וטרף באותה הזדמנות כמה אנשי צוות נוספים, וביניהם צלם הסרט.

על פניו, "צילו של ערפד" הוא עוד אחד מאותה שורה ארוכה של סרטים שעלילתם מתחוללת על אתר הסרטה. כמו "שמונה וחצי" של פליני, כמו "בוקר טוב בבילוויה" של האחים טוויאני או "אד ווד" של טים ברטון. הבמאי מרהיג' מעצב בגווני שחור-לבן של ימי הראינוע חיקוי של סצינות מהסרט המקורי, ומחיה אותן מחדש בצבעים בני זמננו. אך לא ההיבט הצורני המרשמים הוא המעניק עוצמה יוצאת דופן ל"צילו של ערפד" המסוגנן.

מרהיג', משכיל ליצור כאן סדרה של עולמות אלטרנטיביים בעלי היגיון פנימי משל עצמם, שכמו משלמים זה את זה. עולמו של הערפד המקולל ועולמם של הקולנוענים המתעדים אותו – הומוסקסואלים, צרכני קוקאין והירואין, רדופים על ידי שדים ורוחות של עולם היצירה. חיבורם יחד והידוקם של היסודות החתרניים הללו הם שעושים את הסרט להפוך על הפוך. לא שראק הערפד של ממש, המגלם דמות של ערפד בדיוני, הוא הוומפיר האמיתי, אלא הבמאי מורנאו, שמסרטתו, או מוטב לומר אומנותו, אינה, אינה אלא הסוואה לתאוות רצח בלתי ניתנת לריסון. במאי הקולנוע המוכן להקריב את שחקניו ואנשי הצוות שלו כדי ליצור את היצירה המושלמת הוא הערפד בכבודו ובעצמו.

"צילו של ערפד" לא היה מגיע לבשלות מפתיעה שכזו לולא הופעתו האקסטרווגנטית של ויליאם דפו, המגלם את מקס שראק. דפו, שמוסתר בעזרת איפור כבד, עושה תפקיד שכולו מימיקה של סרט אילם – נושף, מרחרחח, נוחר, נועץ ציפורניים באורך 15 סנטימטר וצמא לדם. דומה שמאז ג'ון הארט בתפקיד איש הפיל, אמנות הסרט לא ניסחה לעצמה דמות דחוייה באופן כל כך מוקצן. דפו והמאפרים היו מעומדים לפרס האוסקר בשנת 2001.

"צילו של ערפד" נעשה מתוך אהבה עמוקה וידע רב בתחום תולדות הפילם. התסריט מדלג בטבעיות בין הראינוע האקספרסיוניסטי לקולנוע הפוסט-מודרניסטי ויוצר דיאלוג מבריק ומשעשע בין העבר לעתיד.